

RÁKÓCZI ZSIGMOND SZERENCSI VÁR- ÉS TEMPLOMÉPÍTKEZÉSÉNEK DOKUMENTUMAI*

DÉTSZY MIHÁLY

Szerencs várának, Rákóczi Zsigmond rezidenciájának építéséről nem ismeretes egyidejű írott forrás. Pedig a megye legfiatalabb vára, várkastélya a XVI. sz. végén épült, és e korból már számos más építkezéstről maradtak ránk beszámolók, leírások. Ezért különös értékű az a becslés, amely alig néhány évvel a vár építésének befejezése után készült, és viszonylag részletesen és szemléletesen tájékoztat a késő reneszánsz várkastély eredeti alakjáról, egyben az egyidős itteni templomról is. Annál is fontosabb ez a dokumentum, hiszen a vár első ismert és csupán részleges leltára is több mint húsz évvel később, 1617-ben íródott.

Szerencs Tokaj várának megvívása után, annak tartozékaként, az 1558-ban itt épült erőd, castellum őrségének kapitulációjával 1565. február 22-én került Miksa király fennhatósága alá. Tanácsosai már március 5-én javasolták, hogy a János Zsigmonddal folytatott háború befejeztével a castellumot rombolják le, mert őrzésének költségei Tokaj jövedelmeit emésztenék, ha pedig ellenség kezére jutna, újabb veszélyt jelentene. Miksa április 24-i instrukciójában a visszafoglalt várak és birtokok vizsgálatára kiküldött biztosoktól is javaslatot kért, lerontsák vagy fenntartsák-e a castellumot. November 22-én Szennyessy Mátyás későbbi sárospataki várnagy kérte szolgálataiért adományul Szerencset a castellummal együtt, azzal, hogy ha ezt lerombolnák, az abban álló kis kőházat hagyják meg családi otthonául. Ekkor már királyi őrség ült az udvarbíró gondjaira bízott erődben, aki még 1566 nyarán gazdálkodott itt.¹ Ez év őszén, miután János Zsigmond elvonult Tokaj eredménytelen ostromáról, a Felső-Magyarország nagy részét végigdúló tatárok Szerencset is felperzszelték, és az 1567. évi kapuadó-összeírás szerint „teljességgel megégett”.² Nincs adatunk arról, hogy a castellum, amiről azt sem tudni, vajon a középkori bencés apátság erősítésével jött-e létre, ekkor pusztult-e el,

*Kegyelettel adózik ez a tanulmány *Erdei Ferenc*, a szerencsi vár helyreállítója emlékének is

1. Szerencs kapitulációjának időpontjáról Zsibus 1565. febr. 22-i levele (Tört. Tár. 1878. 479. o.). Miksa hadvezérei, Swendi Lázár és Báthori András 23-án már Helmeccről írják, hogy Tokaj és Szerencs megvételeéről táborukkal odavonultak (Bécs, Haus-, Hof- u. Staatsarchiv [HHStA] Ung. Akten, Allg. Akten, fasc. 90. 1565. jan.–jún. fol. 38–39.). A Magyar Kamara tanácsosainak 1565. márc. 5-i javaslata Bécs, Hofkammerarchiv, Hoffinanz HUNG. fasc. 12. fol. 156–157. Miksa ápr. 24-i instrukciója uo., fol. 219. Szennyessy kérvénye uo., fasc. 13. fol. 193.: „Quod si . . . ita fuerit, vt Castellum Zerench distraheretur, Nullumque fortalitium ibidem Relinqueretur, Dignaretur vestra Sa: Maiestas illam exiguum domum lapideam in eodem Castello Zerench Integre Relinqui facere. vt. possim cum familia Mea sub vmbra vestrae Sa: Maiestatis permanere”. Az udvarbíró 1565–66-ban Bihary Balázs (MOL Szep. Kam. lvt. Benigna Mandata [BM] 1568. jún. 16. N. 186. és mellékletei).
2. MOL Kam. Lvt. Regesta Decimarum, Connun. Portarum Comitatus Zempl. anni 1567.: „Zerench totaliter combusta”.

vagy már előbb lerombolták. Legtöbbet még egy 1571-ből való leírás és becslés mond ezekről: „Szerencs falu hajdan apátsági mezőváros volt . . . Ezt Némethy Ferenc egy apáttól, Monoszlay Péter prezsbitertól csalárdul, oltalom ürügyén kerítette hatalmába kilenc éve . . . ahol is Némethy várat építtetett részben saját költségén, részben a tokaji alattvalók munkájával, elég széles árokkal kerítve, amiben nagy tömeg hal maradt meg. Hanem most rom a castellum, de még épen áll három »ház« boltokkal vagy boltozatokkal fedetten, és ezeket még most is használhatnák, ha az omladéktól megtisztítanák”.³ A lassan újra benépesülő falut többen – közöttük újra Szennyessy is – adományul kérték a királytól. A Felső-Magyarországot igazgató Szepesi Kamara pedig szorongató pénztelenségében sokszor kínálhatta zálogul kölcsönök fejében. A vonatkozó iratokban azonban nem említik már sem a castellumot, sem az apátság épületét, csak a falut.⁴

3. A castellum építéséről írt jelentésekből nem állapítható meg, Némethy Ferenc tokaji kapitány az apátságot erődítette-e. Telekessy Imre 1558. máj. 17-én így ír Kassának: „Castellum de nouo prope Abbaciam Zerencz extrui et edificari fecerit” (Kassa v. lvt. Schwarzenbach. N. 2000.). Uő. máj. 18-án Nádasdy T.-nak: „in abbacia Zerench . . . Castellum repentine extruxit” (MOL Nád. cs. lvt. Miss. Telekessy N. 24.). Torda Zs.–Nád. T. 1558. máj. 17.: „in Zerenchy . . . castellum extruxit” (uo., Torda N. 49.). Pethő J.–Nád. T. 1558. szept. 8. „ismeg egy hwzar warath cynaltata Zerench előt” (uo., Pethő No. 62.). 1591-ben Forgách Simon: „Franciscus Nemeti . . . cum a Joanne Rege Castellum seu Abbatiam Serencz pro se impetrasset” (BM. 1591. dec. 19. N. 215.). Szikszay Imre tokaji és Bihary Balázs volt szerencsi udvarbíró 1571 nyarán írt leírása és becslése Hoffinanz Ung. fasc. 23. 1571. nov. fol. 53–54.: „Pagus Zerencz olim fuit Oppidum Abbaciale . . . Hic per franciscum Nemethy per fraudem Ab Abbate quodam petro presbytero Monozlay, praetextu deffensionis, in potestatem Redactus, et Numero Colonorum ante Annos Nouem auctus, vbi Franciscus Nemethy Castrum extrui, partim sumptibus proprys, partim opera subditorum Tokaiensium fecerat, fossa satis ampla circumducta, In qua piscium Magna copia est asseruata, verum nunc dirutum est Castellum Extantibus adhuc Ibidem domibus Integris Tribus fornibus siue Testudinibus Munitis, quae si a Ruderibus purgarentur, Eciam nunc vsui esse possent”.
4. A zempléni portaösszeírásokban: 1569.: „Zerencz Pertinentia Thokay per tartaros combusta, Nouiter aedificatae domus portae 8. Imperfectae domus 14. Inquiliini 4.”; 1570.: „Totaliter fuit combusta portae 7 1/2”; 1574.: „portae 12 1/2”; 1576.: „p. 12.”. Az 1571. évi becslés szerint akkor 11 egész-, 19 fél- és 10 harmadtelkes colonus volt a faluban. Az 1565. márc. 13-i szatmári békeegyezmény 3. cikkelye szerint Miksa a hadijog alapján megtartja „Castrum Tokay et Arcem Zerench” (HHStA Ung. A. Allg. A. fasc. 90. 1565. jan.–jún. fol. 66–67.). János Zsigmond a korábbi tulajdonosnak, az ifjú Serédy Jánosnak kívánta visszaadni (uo., fol. 51–53.). Szennyessy 1568–69-ben már csak „possessionem Zerench, quae olim ad dictam Abbatiam Sarospatakiensem(!) pertinebat”, ill. „possessionem Zerenc”, majd ezt és Kinizst kérte (BM. 1568. szept. 27. N. 303.; okt. 15. N. 325.; 1569. jún. 13. N. 141.). A Szep. Kam. nem javasolta Szerencs elszakítását Tokajtól, ezért Miksa elutasította (BM. 1569. aug. 23. N. 203.). 1571-ben Petrus de Russel kapitány szolgálataiért négy birtok egyikét, köztük „pagum Zerench” kéri. A Kamara Szerencset javasolja: „Qui pagus tametsi ab arce Thokay non sine detrimento eius loci auellatur, tamen tollerabilior eius loci . . . abalienacio”, becsült értéke 10 000 magyar ft, „possessio illa fuit olim Abbaciae peculium”, így mint egyházi birtok csak időlegesen zálogosítható el „vsque ad Restauracionem Abbaciae eius” (MOL. Szep. Kam. lvt. Minutae, továbbiakban Min. 1571. szept. 4.). Miksa hozzájárul, hogy Russel katonáival 9348 rénes forint járandósága fejében zálogul kapja (BM. 1571. nov. 28. N. 341.). A castellumot csak 1574-ben említik, amikor Barkóczy László 7 jobbágyot kér „ex pertinencys Castelli Zerench” (Min. 1574. jún. 8.).

A Kamara egyébként maga sem tartotta tanácsosnak, hogy Tokaj várát huzamosabban egyik legjövedelmezőbb tartozékától megfosszák, az uralkodó pedig újból és újból elzárkózott ez elől.⁵ Végül 1579-ben Rudolf mégis utasította a Kamarát, minél magasabb áron, de a visszavásárlás jogát fenntartva adja el alkalmas vevőnek a falut, hogy ennek és más birtokoknak az árából visszaválthassák Sárospatakot a Dobóktól.⁶ Az igénylők között találjuk Rákóczi Zsigmond szendrői lovaskapitányt, aki az apátság fölötti kegyűri jogaira hivatkozva, s mindenki mást tiltva, kizárólagos igényt tartott a birtokra, és előbb 3000, majd 3500, végül 4000 forintot ajánlott, ha örökjogon nem is, de legalább tíz évre biztosítják számára Szerencs falu tulajdonát. Kikötötte azonban, hogy itteni kisebb építkezésekre fordítandó költségeit a visszaváltáskor térítsék meg neki. A Kamara támogatta Rákóczi kérését, és 1579. december 2-i felterjesztésében javasolta a királynak, hogy egri és szendrői katonai szolgálatát és a törökön aratott győzelmeit méltányolva 4000 forintért 4–5 évre adja neki zálogba Szerencset, és vállalja az építkezések költségeinek térítését 2–300 forint erejéig.⁷ Ezt követően Rüber főkapitány és a Ka-

5. 1574 végén a Szep. Kam. a végvári katonaság zsoldjára és élelmezésére szükséges 10 000 forint előteremtésére csak birtokok eladásával vagy – elsősorban Szerencs – elzálogosításával lát módot: „Et forsitan quoque Dominus Magochy, uel alter aliquis possessionem Zerench ad Tokay possessam, pro 6 000 florenis nomine Inscriptionis accepturus esset. Cuius pagi abalienationem a Thokay, prout antea, Ita et nunc quidem suaderi non possumus: Tamen quia durum tulum est necessitas, Inscriptio eius pagi stat solum in clementi Maiestatis vestrae sacratissimae arbitrio”, ezért inkább Krasznahorkát ajánlanák elidegenítésre (Min. 1574. nov. 30.). 1577 júniusában a végváriak fizetetlensége miatti veszély elkerülésére ismét zálogba adását javasolják: „Ad pagum Zerench possent forsitan ab aliquo tria uel quatuor milia floreni mutuo haberi. Quod etsi nos consulere non possumus, Tamen cum aliae occasiones conflandae pecuniae desint, si placet Serenitati Vestrae, satius esset pagum inscribi, quam hanc prouinciam et confinia in periculum aliquod uenire” (Min. 1577. jún. 4.). Szeptemberben jelentik, hogy végszükségben Homonnay Drugeth Miklóstól 4 000 ft-ot kölcsönöztek, és ha 6 héten belül nem adják meg, kötelesek Szerencset egy évre zálogul átengedni (Min. 1577. szept. 16.). Rudolf ezt rosszszalva elrendeli, hogy küldött pénzből váltsák vissza (BM. 1577. szept. 26. N. 186.). 1579-ben Forgách Simon volt egri főkapitány kéri Szerencset a királytól, de a Kamara nem javasolja Tokaj jövedelmeinek védelmében (Min. 1579. márc. 25.).
6. BM. 1579. szept. 17. N. 222.: „etsi sua Maiestas Arces finitimas non facile abalienandas, aut bona ad easdem pertinentia inde auellenda censeat: venditio quoque pagi Zerench ipsi Arci Tokay, ad quam pertinet (siquidem Arx Sarospathak redimeretur) non usque adeo incommodatam sit, sua Caes: Maiestas benigne annuit, ut memorata bona maiori quo fieri poterit precio, alicui suae Maiestatis fidelium, de cuius fide haudquaquam dubitandum, cum pacto retrouenditionis alienentur . . . de idoneis Emptoribus . . . pagi Zerench prospiciatis, et cum illis de precio, quam fieri poterit maiori, ad ratificationem tamen suae Maiestatis transigatis”. A Kamara jelenti, hogy már írt alkalmasnak tartott vevőknek: Min. 1579. okt. 2.
7. Min. 1579. nov. 4.: „Pagum Zerenchs aliqui ambiebant, sed iam plures deterriti sunt ab emtione, postquam Sigismundum Rakotzy et familiam Monakianam Jus patronatus in eo habere, et aliorum emtionem in Capitulis, et in alys locis autenticis prohibuisse contradixisseque cognouerunt”. BM. 1579. nov. 10. N. 274. Ernő főhg.: „Quibus modis Sigismundus Rakoczy Abbatiam Zerench, iure patronatus ad se pertinere, eamque ob causam sibi prae alys pro certa pecuniae summa diuendi humillime petat, qualiterque Episcopi Agriensis et Waradiensis pro eo intercedant, ex adiectis litteris cognoscetis”. A Kamara válasza Min. 1579. dec. 2.: „Obtulit autem primum fl. Hung. ter mille, Postea 3 500, Tandem 4 000 pro pago Zerenchs, si non perennali, saltem Inscriptionis Jure ad decennium sibi conferendo Ea cum conditione, vt si quos pro conferendo allodio et alys minoribus aedificiis in eo pago sumptus faceret, y tempore redemptionis facta prius legitima aestimatione, vna cum capitali summa sibi refundentur . . . (javasolják) saepefatum pagum Zerenchs alias venalem, pro summa 4 000 florenorum hung. ad 4 uel 5 annos . . . inscribendum esse, aedificiorum sumptu vsque ad 200 vel 300 florenos et 3 mensium pro denuntianda redemptione sibi concessio”.

mara égető szükségleteikre ismételten kölcsönöket vettek fel Rákóczitól, végül 1580. március 23-án kötelezettséget vállaltak a felgyülemlett 4000 forint tartozás egy hónapon belüli kifizetésére, a határidő be nem tartása esetére pedig Szerencs átadására zálogként. Ernő főherceg királyi helytartó ismételten helytelenítette a falu elidegenítését, és tilalmazta azt. De mielőtt még tilalma megérkezett, a Kamara és Rüber a határidő lejártával Szerencset Rákóczi kezére adta. Miután az állandó pénztelenség miatt utóbb sem tudták kifizetni a 4000 forintot, az uralkodó hallgatólag tudomásul vette az elzálogosítás tényét, és hamarosan jogszerű zálogbirtokosnak ismerte el Rákóczit.⁸ A következő években a zálogösszeget Rákóczi újabb kölcsönei és elmaradt fizetései fejében a király többször emelte, és a birtok Hernádnémetivel és Bas pusztával, majd Megyaszóval ki-

8. Min. 1580. febr. 8.: „ . . . nos ingentibus coactos necessitatibus ab Egregio Sigismundo Rakotczy ad pagum Zerenchs iam dudum fl 1 400 leuauisse. Ultra quam summam etiam Magnifico Dno Joanni Ruebero 1 000 florenos Rakoczy in eam rationem se dedisse dicit. Instat autem apud nos uehementer vt uel pagum sibi assignari uel pecuniam restitui curaremus. Cum autem nos soluendo non simus, Serenitati Vestrae demisse supplicamus, dignetur benigne . . . si pagi collatio non placet, eam summam Rakotczio restituendam curare. Aequissimum enim est vt si pagus non datur pecunia sibi reddatur”. Rákóczi „vehemens” sürgetései Szendrőről 1580. jan. 21-én, 29-én és febr. 20-án a Kamarának írt levelei (Szep. Kam. lvt. Repr. Inf. Inst. f. 10. 1580. jan. N. 9. és 34., febr. N. 3.). Febr. 20.: „ . . . legjen Byzonjos valazsom Immar merth mjnd zerench, mjnd penzeom nekul vagjok. En annakulis penigh elegh Nagj keolczyegbe vagjok Ith az w feolssege wegh hazaba, vgj annjra hogj zabadon w feolssege az Ith walo keolczyegeometh es mwncamath Elegh Newen wehethne kjth en keth zerencherthys nem myndenkor merezlenek. ha Nagyobbath nem Remenleottem volna w feolssegetul”. BM. 1580. márc. 7. N. 60.: Ernő főhg. helyteleníti Szerencs elzálogosítását, „Quum itaque pagus iste ab arce Sendró(!) abalienari nequeat”, a kölcsönt a küldött 10 000 ft-ból fizessék vissza. Min. 1580. márc. 23.: a Kamara jelenti, hogy a 10 000 ft-ból a legsürgősebbekre sem telt, a fizetetlen német vértések fenyegetőznek, hogy kifosztják a jobbágyokat, ezért még 1 400 Ft-ot kölcsönöztek Rákóczitól, és ha az összesen 4 000 Ft-ot egy hónapon belül nem fizetnék meg, „extunc pagum Zerenchs ei assignabimus”. Rüber és a Kamara aznapi kötelezvénye erről Kam. Lvt. NRA. 1045/40. BM. 1580. ápr. 1. N. 12.: Ernő főhg. utasítása, kérjenek haladékat, „Pagum vero Zerench haudquaquam illi assignetis”. Min. 1580. ápr. 8.: a Kamara kéri a főhg.-et, küldjön 4 000 Ft-ot, különben kénytelenek ápr. 23-án „pagum Zerenchs Rakoczio iuxta strictissimum nostram obligationem assignare”. BM. 1580. ápr. 16. N. 97. Ernő főhg. lényegében megismétli ápr. 1-i parancsát. Min. 1580. jún. 9.: Rüber főkapitány és a Kamara praefectura jelentik, máj. 11-én, késve kapták az utasítást, az ápr. 23-i határidő lejártával Szerencset átadták Rákóczinak, miután fizetni nem tudtak. De ezzel nem éri nagyobb kár az uralkodót, mert a visszafizetéskor Rákóczi tartozik Szerencset átengedni. A zálogba adás hallgatólagos tudomásul vételéről BM. 1582. márc. 31. N. 80.: Rudolf az Ond és Szerencs közötti határ vitájával kapcsolatban Rákócziról, mint „moderno possessori pagi Zerench” ír.

egészülve az eredeti zálogösszeg többszörösének fejében maradt Rákóczi tulajdonában, aki – feltehetőleg a feleszi – káptalannal be is iktattatta magát Szerencs birtokába.⁹

Rákóczi 1587 márciusában feleségül vette Mágóchy András özvegyét, Alaghi Juditot, és mostohafiai gyámjaként Munkács várát és uradalmát is megszerezte. Ugyanakkor lemondott szendrői kapitányságáról és visszavonult birtokaira.¹⁰ Valószínű, hogy ekkor kezdett Szerencsen erődített családi székhelyének építéséhez is. 1586-ból ismerjük első itten kelt leveleit, és bár 1588 májusa óta többnyire Egerben időzött mint a vár főkapitánya, 1589-ben is többször keltez Szerencsen.¹¹ A szerencsi vár ekkor már legalább részben lakható lehetett. 1589. február 4-én írja Egerből: „Az weegh hazban walo lakasth bizoniaual en igen megh vntham wala”, és ismételten bejelenti leköszönési szándékát.¹² Valószínű, hogy inkább új otthonába, mint a romos munkácsi várba vágyott. Feleségét 1590. november 10-én a feleszi konvent kiküldöttei „szokott lakóhelyén” Szerencs várában keresték fel, hogy betegágyában vallomást tegyen az Alaghi birtokok megosztásáról.¹³ Rákóczi 1591 tavaszán távozott Egerből és feleségével gyógykezelésre Sandomirba utazott. Innen júliusban tért vissza Újhelyen át alighanem Szerencsre. Felesége itt halhatott meg július 28-án, de Abaújszántón temették el augusztus 1-én.¹⁴

1592. szeptember 19-én Ernő főherceg tájékoztatást és javaslatot kért a Szepesi Kamarától gróf Hardegg Ferdinánd helyettes főkapitány kérelmével kapcsolatban. Az ugyanis 1500 forint kölcsönt vett fel Rákóczitól, aki hajlandó lenne további 1500 forintot kölcsönözni, ha a király a szerencsi építkezés költségei fejében 3000 forinttal emelné a zálogösszeget. A főherceg arra várt választ, hogy mi épült Szerencsen, és va-

9. BM. 1583. máj. 31. N. 71.: Rudolf javaslatot kér Rákóczi kérelmét illetően, hogy a zálogösszeget elmaradt zsoldja 5 000 ft összegével növelje. Min. 1583. jún. 22.: a Kamara ellenzi, és a birtok mielőbbi visszaváltását javasolja, „non modo non augendam esse summam, sed etiam dictam possessionem, cum Arx Thokay suis prouentibus maxime indigeat, primo tempore redimendam esse”. Min. 1583. jún. 27.: a Kamara még jelenti, a tokaji udvarbíró szerint Rákóczi „penes donationem aliquam super memorato Pago Zerenz nouiter impetratam, se statui fecisse”, s miután nincs tudomásuk az adományozásról, megbízták az udvarbíró, mondjon elient a beiktatásnak. BM. 1583. júl. 30.: Rudolf közli „Pagum Zerench ipsi Sig. Rakotzio minime donatum, sed summam inscriptionis priorem tribus saltem millibus florenis Hung. auctam esse”. Csatolja 1583. ápr. 28-i okiratát a zálogösszeg emeléséről 7 000 ft-ra, megemlítve, hogy Rüber és a Kamara 3 éve adta zálogba: „Sig. Rakoczy . . . Capitaneus noster anno ab hinc tertio, ad vrgetes confiniorum necessitates, ad requisitionem . . . Joannis Rüber . . . necnon Camerae nostrae Scep . . . 4 000 fl . . . dederit et mutuarit, illaque pagum nostrum Zerench vocatum . . . pignoris loco praefato Sig. Rakoczi inscripserit et assignarit”. BM. 1586. dec. 19. No. 237.: a zálogösszeg újabb emelése 9 160 ft-ra. BM. 1588. jan. 2. N. 1. melléklete: Szerencs, Hernádnémeti és Bas-pusztá egyesített zálogösszegének emelése 16 175 Ft-ra.
10. HHSta. Ung. A. Allg. A. f. 118. 1587. márc. fol. 43. Ernő fhg. – Rudolf, 1587. márc. 20. mell. Nogaroll levelének részlete: „ . . . der Herr Ragozi Sigmund Obrister zu Zendreö khurz verschinner tåg, sein hochzeit mit weilandt Herrn Magochy Andraschen gelassenen Wittib gehalten . . . erclärt, das Er sich weitter gehn Zendreö nit begeben khönne”. Uo., fol. 61. Ernő – Rudolf, ápr. 3.: „der Rakozi . . . auf seinen güettern . . . kranckh ligen . . . solle”.
11. Repr. Inf. 1586–89. évi fasciculokban.
12. Uo., fasc. 20. 1589. febr. N. 28. Min. 1589. ápr. 25.: Kielmann A. főkap. h. jelenti, Szerencsen tárgyalt Rákóczival az egri főkapitányi tiszt további vállalásáról. Min. 1589. szept. 27.: a Kamara prefektusa, Melith István jelenti, Szerencsen kereste fel Rákóczit.
13. NRA. 494/26.
14. Min. 1591. júl. 10.: „Sig. Rakoczi ante biduum ex Polonia redyt, quem illico in oppido wyhel ambo conuenimus”; uo., júl. 29.: „coniunx eiusdem quae hesterna die inter l et 2 horam pomeridianam e viuis excessit”; uo., aug. 2.: „Illa hesterna die in oppido Zantho humata est”.

jon a kamara előzetes tudtával és beleegyezésével, és ha azzal, vajon a királynak el kell-e ismernie a költségeket.¹⁵

A Kamara október 14-én az alábbi, bár vázlatos, mégis szemléletes leírást tartalmazó tájékoztatást adta: „Ami a szerencsi épületet illeti, az vár- és erősségforma. Alkalmatos, nagyszámú és tágas lakóhelyiségeken kívül várfalakkal, tornyokkal és elég mély árokkal rendelkezik. Ez a castellum Tokaj és Ónod vára között fekszik úgy, hogy szükség idején az ellenség próbálkozásai ellenében e vidék védelmében nem csekély jelentőséggel bírhat. Mivel pedig az építkezés nem csupán 3000 forintot, hanem vélhetően jóval többet emésztett fel, alázatosan úgy látjuk, megengedhető, hogy Rákóczi uram számára, ha több nem, de mégis 1500 forint az építkezésre fordított költségek fejében az említett jószágok zálogösszegéhez irassék”.¹⁶

Az ügy ezzel két évre elaludt. Csak 1594. november 24-én írt most már Mátyás főherceg erről újból a Kamarának, megemlékezve mintegy két évvel korábbi tájékoztatásáról, és hozzájárult, hogy a Hardeggtől még járó 1000 és építési költség címén további 1500 forinttal növeljék a zálogösszeget.¹⁷ A Kamara közölte ezt Rákóczival. Ő azonban, amint azt a Kamara 1595. február 23-án a főhercegnek jelentette, keveselte a felajánlott összeget, mivel Hardegg írásban is megígérte neki, gondoskodni fog, hogy építési költség fejében 3000 forintot ismerjenek el. „Miután azonban nem 3000 forintot, hanem kétannyit is fektetett ebbe az építkezésbe”, reméli, ha a főherceg nem hagyná jóvá a 3000 forintot, mégis hozzájárulna, hogy az építkezésre fordított költségeket „ácsok és művesek” felbecsüljék, ahogyan a mislei prépostság építkezésénél tették, és eszerint elégítsék ki.¹⁸ Mátyás 1595. március 14-i válaszában – Rákóczi tájékoztatására is hivatkozva – utasította a Kamarát, küldjenek ki az épületek igazságos becslésére alkalmas és hozzáértő „architectusokat”, és az elkészült becslést véleményükkel együtt juttassák el.¹⁹

A Kamara 1595. május 12-i levelével küldte meg az április végére elkészült becslést. Elkészítésére Kassáról két városi köművest, két asztalost és két tűzérsegi ácsot rendel-

15. BM. 1592. szept. 19. N. 166.: „informationem . . . de aedificio perfecto, quale id sit, et num ipse Rakoczius illud cum praescitu et voluntate vestra perfecerit, et Sua Maiestas sumptus illos admittere teneatur”.
16. Min. 1592. okt. 14.: „Quod itaque ad aedificium Zerenzianum attinet, id castrum et fortalicium instar est, praeter habitationes commodas copiosas et amplas, muros turres et fossam sat profundam habens, Estque castellum id inter Arces Thokai et Onod situm, vt tempore necessitatis aduersus hostium conatus, partibus his ad defensionem non paruuum momenti afferre possit. Cum autem ad structuram hanc non modo 3 000 florenos, sed etiam multo plus insumptum putetur, videretur demisse, eidem Do.: Rakoczi si non plus mille tamen et quingentos concedi posse, summae Inscriptionali praedictorum bonorum nomine sumptuum ad aedificationem illam factorum adyiciendum”.
17. BM. 1594. nov. 4. N. 96.
18. Min. 1595. febr. 23.: „ . . . cum vero ipse non 3 000 fl. sed duplo quoque plus in eam aedificationem pro defensione locorum et partium illarum maxime necessariam insumpserit . . . concessuram esse, vt sumptus ad aedificia illa facti, per fabros et opifices (vt in aedificatione Misleni factum esset) aestimarentur, eoque modo satisfactio sibi impenderetur”. A mislei becslésről Min. 1579. aug. 25.
19. BM. 1595. már. 14. N. 34.: „ . . . Demisse autem nos informauit dictus Rakoczy aedificia illa maioribus sumptibus et expensis, quam uos antea admittendas censuistis, extracta: Benigne itaque uobis mandamus, ut ad aestimationem dictorum aedificiorum Zerenzianorum aliquos idoneos, et peritos Architectos, qui ea aedificia iuste aestiment, mittatis, atque de eorundem aestimatione sententia uestra addita nos edoceatis”.

tek ki, a bizottság vezetésére pedig Eger várának olasz építészet, Christofolo Stellát.²⁰ A bizottság egy magyar és egy német nyelvű becslést nyújtott be, előbbiben a falazatok és boltozatok ölszámának kimutatásával, utóbbiban csak ezek összegével, továbbá mindkettőben a falazatok, tetőzetek és egyéb iparosmunkák összesített becsült árával. A két becslést egy német összesítő „jegyzék” egészíti ki. Valamennyi a váron kívül a falu – ezek szerint ekkor épült – késő gótikus, református templomára is kiterjeszkedik.²¹

20. Min. 1595. máj. 12.: eredetije vagy másolata Bécs, Finanz- u. Hofkammerarchiv, Hoffinanz Hungarn 1596., fol. 203.: „Juxta benignum Serenitatis Vestrae mandatum die XIII. Marty editum ad aestimationem aedificiorum Zerenczianorum, certos quosdam idoneos et peritos Architectos, quorum aliqui in re Artellaria seruietes Suae Maiestati fide et iuramento obstricti, aliqui ciuitati huic in publicis operibus addicti sunt, expediueramus, hisque omnibus ordinarium ac supremum Architectum suae Maiestatis Agriensem Christophorum Stella adiunxeramus. Qualiter hi in dicta aestimatione processerint, et ad quantam summam memorata aedificia aestimarint, ex annexa eorum relatione cum praesentibus in spetie Serenitati Vestrae missa patebit . . .”

21. A három irat uo., a magyar nyelvű becslés fol. 209., a német fol. 204., a német jegyzék fol. 205.

A német nyelvű becslés szövege a következő:

„Deß Gannzen Schlosses zue Serencz Mauerwerkh, gewelbern, betrifft ihn einer Summa 1241. Clofftern ieder per 4.fl. 50d

Thuet 5584 Taller 50 d Idest 5584 fl 50 d

Die Kirchen zue Serencz, das Mauerwerkhsampt den Gewelbern, Turmen vnd Pfeilern, Thuett

Claffter 407— jedes per 3.fl. 50.d 1 2

Taller 1426 fl 25 d 1426 fl 25 d

Der Kirchen außgehaute Stein Fenster, Thir vnd Khrantz Thuet 250. Taller 250. – d

Das Dach auf der Kirchen, Shintelln, Shindellnegl, Spar negl, Latten, Holz vnd macherlon 450. – d

Das Dach auf den Shloß vberall auf allen Heusern, deßgleichen Shindelln, Shindellnegl Lattennegl, Sparnegll, Rinnen, Latten, Holz und macherlon Thuet 1800 fl.– 1800 fl – d

In dem Zimmern ihn Shloß, Steinerne Thier steinerne fenster, glaßfenster, eiserne Gatter Heizerne Thurn, sampt den blechern und bendern, Owen, Pflaster mit Ziegelln, boden, tramen, bretter, zwai stiegen eine Schnekken, ein gang herumb, die Khupferne Rinnen vmb vnd vmb, getaffelte boden Ramen, benkhen vnd Allamareien, sampt den macherlohn, thuet alles mitteinander ihn einer Summa 2680.fl. – 2680 fl

Summa Summarum daß gebej zue
Serencz thuett alles zuesamen
12190 fl. 75 d

Christoff Stella

Darbey sein Nach uolgende Pershonen gewesen

alß es besichtiget worden ist
Gierg Sonberger Stattmaurer
Valten Ehlekhe
Valten weillandt Tieschler
Hannß Braun Tischler
Petter Seer Zeug Ziemerman
Caspar Gering Zeug Ziemerman”.

A magyar nyelvű becslés szövege az alábbi:

Szerenchy Epwlett.

Az kapw felet walo nagy thoronnak az eggik szeghellety kyt vyonnan raktak, vgyan azon keő fal mellet walo Perwathawal teszen	vll: .50 $\frac{1}{2}$.
Azon thoron mellett walo ket haznak kew fala, Mely az falw felől wagyon, teszen	vll: .144 $\frac{1}{2}$.
Az Nyary haz fala. Az mellette walo thornochkawal egyethemben, teszen	vll: .175 $\frac{1}{2}$.
Az Nagy Palothanak es az előttewalo ket haznak kw fala az Mellet walo Thornochkawal egyethemben, teszen	vll: .413.
Azon renden walo hazaknak, az thoron fele kw fala Perwathayawal egyethemben, teszen	vll: .61.
Az kert felől walo hazaknak kw fala teszen	vll: .168.
Vgyan azon hazak mellet walo thornochkanak kw fala kyben az fwrdeő haz wagion teszen	vll: .60 $\frac{1}{2}$.
Az Nagy boot teszen	vll: .48.
Az pyncze Botthia teszen	vll: .20.
Az kyweől walo nagy konhanak kw fala Szobayawal es kemenywel egyethemben teszen	vll: .100.

In summa

vll: .1241.

Ky teszen

fl 5584. den 50.

Az Szerenchy Szentegyhaznak kw fala Bottyawal thornyawal, es az kw labakkal teszen

vll: .407 $\frac{1}{2}$.

Ky teszen

fl 1426. den 25.

Vgian azon Szentegyhaznak faragot keőwe, parthazatthia, Ablaky, Aythoi. teszen, Myndenestől fl

.250.

Item azon Szentegyhaznak Sindlezese, Minden fele szegewel, fayawal, hordasawal, es Mesterek mywewel teszen:

.f.450.

Az hazakban walo keő aytok, fa aytok, kw ablakok, was rostelliok, Iwegh ablakok, Padlas, Padimontom, kemenczek, folioso, Gradich, Rez chiatornak, Padszekek, fogasok, Menezet, Myndenestől teszen. fl

.2680.

Minden hazak sindelezesere, minden fele szeöggel, leczwel, fayawall, hordasawal, Mesterek munkayawal, es myndenekwel amy ahoz walo teszen fl.

.1800.

Tota summa facit fl

.12190.d 75.

(más írással:)

Christofolo Stella.

dato in serenc 30 aprilis Ano 1595

A becslők a falazatok mennyiségét a déli oldalon álló kaputoronytól kiindulva és az épületet óramutató járása szerint körüljárva szárnyanként mérték fel, és rögzítették a méretkimutatásban. Így szemléletes képet kapunk a négyszög alaprajzú várkastélyról, udvarát három oldalról körülfogó kétszintes, egy-egy helyiségsoros szárnyaival, homlokzatai előtt három oldalon egy-egy karcsú tornyocskával, a délin középtájt az erőteljes, de csak kevéssé kiugró kaputoronnyal, zsindelyfedésű tetőzettel. A méretkimutatásban az egyes épületrészeket az emeleti helyiségekkel nevezték meg.

Az első tétel utal egyedül arra, hogy a várkastély korábbi építménymaradványának felhasználásával jött létre. A kaputoronynak a becslés szerint csak egyik szegelletét, sarkát építették újonnan, falából – feltehetően erkélyszerűen – kiugró árnyékszékel, pervátával.

A következő tétel a déli szárnynak a toronyhoz nyugatról, „a falu felől” csatlakozó, kétszobányi szakaszát foglalja magában. A két emeleti szoba az 1699. évi leltárban szereplő „zöld nevű palota” és „egy négy szegletű pohárnok ház” megnevezésű helyiségekkel azonosítható.²²

A harmadik tétel a várkastély nyugati homlokfalának a déli és északi szárnyal közrefogott szakasza. Ennek belső oldalán helyiségek helyett „nyári ház”, az udvar felé nyitott tornác húzódtott az emelet szintjén, tetőzettel lefedve. A fal külső oldalán emelkedett az egyik tornyocska, helyét ma már csak a bekötés csonkjai mutatják a homlokzaton.

A negyedik tételben az északi szárnyat ismerjük fel, amelynek emeletén a „Nagy palota” helyezkedik el. Ennek keleti végéhez kapcsolódhatott az „előtte való két ház”. Az itteni tornyocska csonkjai szintén láthatók.²³ Nehezen azonosítható azonban az ötödik tételben foglalt „azon renden való házaknak az torony fele kőfala”.

A hatodik tétel szerinti „kertfelől való házaknak kőfala” egyértelműen a keleti szárnyra vonatkozik, amely előtt a mai park helyén lehetett a kert. E szárny emeletén a későbbi leltárak szerint délről észak felé az ebédlő palota vagy az úr háza, az asszony öngyásága háza és a leányasszonyok háza sorakoztak. Ez utóbbiból nyílt a „feredő ház

A német nyelvű összesítő jegyzék szövege a következő:

„Verzeichnus deß ganczen Bauwerchs betreffendt das gancze gebej, Herrn Sigmundt Rakoczj zue Serencz wie es nach erkandtnuß der verordneten Perschonen hierunter ihn ihr Khay: Maytt angelegenen sachen, ihn allen orten, stellen, ahn Mauerwerkh, Zimmerwerkh, Tischlerwerkh, Shlosserwerkh, auch Summariter ihn alle den ienigen das zue einem gebej gerherig, verschikten leutten, abgemessen vnd erfunden worden ist, nach außweissung hierunter verzeichnet.

Erstlich das gebeu inwendig betreffendt, so zuem Tischlerwerkh, glaserwerkh, Shlosserwerkh, Zimmerwerkh vnnnd Tepfferwerkh, zwei stiegen vnd eine schnekhen, samt sechs steinerne pfeillern, auf welchen der gang stet, vnd das Pflasterwerkh antrifft macht ihn einer Summa Zwej Tausendt, Sechs hundert und achzig gulden Hungrisch, welches nach erkentnuß vnserer, so woll deß Herrn baumasters vnd Hauptmans auff Erlau also erkhendt, vnd gerechnet worden ist.

Daß Mauerwerkh betrifft sampt der außwendigen Kirchen, Tausent, sechshundert vnd achtvndvierzig Klafftern, maht ihn geltt summariter, Sieben Tausent vier hundert, sechzehn Thall; fünff vnd zwanzig denar vngrisch.

Waß belangt ahn der Kirchen Pfeiller nemblich vierzehnen, sampt den Gezimbs, vnnter dem Dach, so drauff gangen, neben dem eissen so der Herr Rakoczj darauf gewendet, macht Zwej hundert vnd zehen flor, Jedoch soll solches nach vollendung dessen, den Herrn Cammerrethen, der ganze Handell alles klerlich berihet werden.

Daß Dachwerkh ihn dem gebej, sampt allen Holczwerkh, Naglwerkh, vnd Taglohn arbeit betrifft, Inn der ganzen Summa Zwejtausent fl, vnnnd das dach auf der Kirchen, drej Hundert vnd Sechzig fl vngrisch.

Solliches wirdt der Herr Baumaster, die Herrn Cammerreth alles klerlichen berichten, mit aller Viesierung, wie igliches gebeu in siner gelegenheit erbaut vnd verordnet worden ist.

Summa Summarum

Betrifft das ganze gebeu mit der Kirchen, ihn dieser Verzeichnuß, Zwelff Tausent, Sechshundert Achtvndachzig fl. vngrisch, vnd Funff vnd Zwanzig den.”

22. MOL. Kam. lvt. Városi és kam. iratok 49. cs. fol. 109–110. „Ezen kapu között . . . bal kez felől fel menő garadits folyosójával edgyütt, az holot elsőleg van egy negy szegletű Pohárnok hazatska . . . Del felől a zöld nevű Palota.”
23. A „nagy palota” elnevezés csak az 1632. évi leltárban található (NRA. 786/47.), és valószínűleg szintén az északi szárny nagy termére vonatkozik. Az alábbi helyiségekkel sorolják fel: „Az halo hazban . . . Az arniek szeken . . . Uram ó Naga hazaban . . . Az Erkelben . . . Az Nagy palotaban . . . Az Pitvarban . . . Az Palota pitvarabol nylo kis hazban.” Ezek között lehet a becslésben említett „előtte való két ház”.

felett való kis kamarácska”, a becslés alapján „azon házak mellett való tornyocskában, kiben az fürdő ház vagyon”. Több leltár említ a leányasszonyok háza mellett mosó házat, amely talán azonos volt a fürdő házzal vagy az efölötti kamarácskával.²⁴

A következő két tétel a földszint két helyiségének, a – talán a nagy palota alatti – nagy boltnak és a kevésbé azonosítható pincének a boltozatát veszi számba.

A „kívül való nagy konyha” egyértelműen a külső vár nyugati fala melletti, kibővítvé ma is álló épület, amely a konyhán kívül a leltárak szerint is még egy nagyobb helyiséget foglalt magában.²⁵

Az épületnek az eddigiekből kirajzolódó képét érdekesen egészíti ki a különféle iparosmunkáknak a magyar és a német becslésben egyaránt egyetlen tételbe foglalt felsorolása. A német szövegezés némileg részletezőbb. Így a fa ajtószárnyaknál a „pléhek”, azaz rászégező záratok és pántokat is megemlíti. A magyar „padimontom” a német „pflaster mit Ziegeln” megnevezés alapján téglapadozat, a „padlás” a „getaffelte boden” megfelelőjeként deszkapadló, a „menezet” a „boden, tramen, bretter” szavak szerint gerendás deszkamennyezet. A rézcsatornát felsorolva a német szövegben hozzáfűzik: „ymb vnd ymb”, azaz nyilván az udvari ereszekon körös-körül húzódott. A magyar nyelvű becslésben szükséztlenül csak „folyosó, grádics” áll, a németben „két lépcső, egy csiga(lépcső), egy folyosó egészen körül”. A német összesítő jegyzék szintén felsorolja a két lépcsőt, a csigát, de ezen kívül még „hat kőpillért, amelyen a folyosó áll”. A későbbi leltárak alapján ez a folyosó, „öreg folyosó” a keleti szobasor előtt húzódott, és mellvédjét az 1699. évi leltár szerint már lebontva tárolt „harmincz folyosóra való orsók”, korlátbábok alkothatták. Az udvarban a kapualjból kilépve jobbról vezetett fel a folyosó déli végére a tetővel fedett egyik lépcső, míg a kapualjtól balra a másik a déli szárny emeletére.²⁶ A csigalépcső a kaputorony udvar felőli sarkánál az emeleten ma is látható. Az 1648. évi leltár szerint „a Toroniba felmenőre vagion kerengő keő gradiczy”, az 1650. éviben „a Toronyra járó kerengő”.²⁷

A becslések megemlítik a kő ajtó- és ablakkeretezéseket, az üveglakokat és vasrostélyokat, a bútorzatból a pászékeket, fogasokat, a német becslés a – bizonyára falba süllyesztett – almáriumokat is, továbbá a cserépkályhákat, „kemencéket”.

Egyetlen tételben értékelik a várkastély és nyilván a konyhaépület tetőzeteit minden alkotó elemük: a zszindelyezés, lécek, gerendák és szögek megnevezésével és a munkadíj beszámításával. A német becslés még zszindely-, lécs- és szarufaszögeket is megkülönböztet, és folyókákat (Rinnen), talán fából ácsolt vízköpöket is említ.

A becslések külön tételekben értékelik a falu templomának, a szentegyháznak kőműves, kőfaragó és ács munkáit.

A kőművesmunkák tétele a falak, a torony, a támpillérek, „kőlabák” és a boltozatok ölszámát foglalja össze. Az összefoglaló jegyzék a támpilléreket a kőfaragó munkákhoz sorolja, talán sarok- és fedköveik miatt, számszerint tizennégyet. A becslések

24. A kamarácskát az 1635. évi leltár (MOL. U. et C. 41/44.) sorolja fel, a mosóházat az 1638. és az 1650. évi leltár.

25. 1638. évi leltár (MOL. Kam. lvt. Rákóczi-cs. lvt. Inventáriumok N. 304.): „Egy eöreg h keözös keő konyha. Eött kemeny raita No 1. Az Feyer hazban ahol Uduar birak szoktak Lakni”; 1650 (NRA. 786/20.): „Konyha . . . Ezen konyhabol az Fenyő Hazra nyilik egy Ajto”. Dr. Valter Ilona régészeti kutatása szerint a kéthelyiséges konyhaépületet a külső várfalhoz utólag toldották. Miután a várfal a becslésben nem szerepel, ez valóban korábbi erődítésből maradt fenn.

26. 1617. évi leltár (U. et. C. 22/21.): „az öregh folioso . . .”; 1635.: „Palota előt valo Folyoso”; 1648. (U. et. C. 41/45.): „Ebedlő Palota előt ualo folioso . . . Feliaro keő gradiczia az Udvarrol födelevel edgiüt io, az oldala dezkatatlan”; 1699.: „A belső kapu job keznel valo garadics . . .”, a baloldali lépcsőről lásd 22. j.

27. Jelzeteket lásd előző jegyzetben.

ben faragott kövekként a „pártázatot”, azaz a főpárkányt, németül „koszorút”, az ablakokat és ajtókat nevezik meg. A jegyzék a támpillérekkel együtt a „párkányt a tető alatt, amely arra került” és „a vasat, amit Rákóczi uram erre fordított” számítja a kőfaragó munka összegébe. A tetőzet becslése, akárcsak a várnál, részletesen felsorolja az egyes alkotóelemeket.

A két becslésben azonos a falak és boltozatok ölszáma és forintösszege. Különös módon ezekben a vár falazatainak ölét 4 ft 50 dénárral, a temploméinak ölét csak 3 ft 50 dénárral számolják. A jegyzék viszont egységesen 4 ft 50 dénárt vesz, és így a becslésekével megegyező falmennyiség értéke ebben 408 ft-tal több. Kisebb eltérések találhatók a becslések és a jegyzék között a vár tetőzetének és a templom kőfaragó és ács munkáinak becsült értékeinél. Így végül is a jegyzék 12 688 ft 25 dénár végösszege 498 ft-tal magasabb, mint a becsléseké, amelyeké csak 12 190 ft 75 dénár.

A jegyzék utolsó mondata szerint az épületekről felmérések, „visierungen” is készültek, amelyekkel Stella a Kamara tanácsosait tájékoztatni fogja, „hogyan építtetett és rendeltetett el minden egyes épület a maga alkalmatosságában”. A rajzok azonban nincsenek az iratok között.

A becsléseket, – mint említettük – a Kamara 1595. május 12-én elküldte Mátyás főhercegnek. Kísérő levelükben előadták, hogy az engedélyével készült becslés összege igen magas, előzetes vélekedésükkel szemben a 12 000 forintot is meghaladja. Ezért jó-nak látnák, hogy újból tárgyaljanak Rákóczival, elégedjék meg az előzetesen kért 3000 forinttal. Ha ezt visszautasítaná, a következő érvekkel kellene jobb belátásra bírni. Mivel a király és a főherceg megkérdezése nélkül építkezett, szigorúan véve az ő kegyes döntésükön múlik, hogy az ország annyi más, súlyosabb gondja közepette egyáltalán elismernek-e valamit követeléseiből. Továbbá olyasmi is épült, amit békésebb időkre halaszthatott volna, mint például a nagyszámú lakóhelyiség, a fényűző templom és más hasonló. Emellett szerencsi jobbágyai szolgálatából is fordított valamennyit az építkezésekre, ezzel ui. készköltséget takarított meg.²⁸

Miután nem érkezett válasz, Rákóczi talán már 1596 elején újabb kérelemmel fordult Mátyáshoz, hogy a másolatban újból csatolt becslések szerinti összeget és Hardegg 1 000 forintos tartozását irassa a zálogösszeghez, és állíttasson ki erről okiratot.²⁹

Mátyás 1596. március 2-án Rákóczi kérelmét mellékelve sürgette a Kamarát, küldje meg a – bizonyára elkallódott – becsléseket.³⁰ A Kamara április 29-én válaszolt, bizonygatva, hogy már az elmúlt évben megküldte az iratokat és véleményét, amiket most másolatban újra mellékelte.³¹ 1596. november 9-én Rudolf utasította a Kamarát,

28. Min. 1595. máj. 12. folyt. (elejét lásd 20. j.): „Summa sane grandis est, quae praeter opinionem 12 000 flor: excedit. Quia petenti Rakoczio dicta aestimatio per Serenitatem vestram admissa est, consultum putaremus, cum eo denuo hac de re transigendum, et si aliter fieri non posset, potius illos 3 000 fl.: quos antea pro aedificatione petebat, quam hos aestimatos sumptus, admittendos. Quod si ille iam renuere vellet, rationibus permouendus esset, quia nimirum inconsulto sua Maiestate et Serenitate Vestra (quantum quidem nobis constat) aedificationem illam instituisset, et si Maiestates Vestrae stricte agere velint, stare in earum clementi arbitrio, num quid praesertim in tot publicis Regni necessitatibus magis arduis admittere velint: esse quoque aliqua aedificata, quae in paciora tempora, vti habitationes tam frequentes, templum sumptuosum, et similia differri potuissent, esse quoque Colonorum Zerenchianorum opera in eam aedificationem aliquid impensum etc his et similibus rationibus persuadendum illi videretur, vt ommissis aestimationis sumptibus, petitis antea 3 000 flor: acquiesceret, quae adiectis postea illis mille flor: a Comite Hardekio debitis, vna summae Incriptionali Zerenchianae adyci possent”.

29. Hoffinanz Hung. f. 1596. fol. 210. keltezetlen.

30. BM. 1596. márc. 2. N. 19.

31. Hoffinanz Hung. f. 1596. fol. 202.

hogy 1595. május 12-i levelükben javasolt érvekkel bírják rá Rákóczit, elégedjék meg az eredetileg kért 3 000 ft költségtérítéssel és a Hardeggnek kölcsönzött 1 000 ft jóváírásával. A Kamara 1597. január 30-án jelentette, hogy nehezen ugyan, de megegyezett Rákóczival.³² Rudolf 1602. szeptember 7-i okirata, amely a Kamara fogalmazványában maradt ránk, tanúsítja elsőként a zálogösszeg megemelését az építési költségek beszámításával. Ezzel az uralkodó „az egész és teljes Szerencs – azelőtt szerzetesi – birtokot a Rákóczi Zsigmond által ugyanott épített castellummal és a tartozékokkal” 19 389 magyar forint és 55 dénár összegért, „beleértve az általa a nevezett castellum építésére fordított költségeket, nevezetesen 3 000 forintot”, Rákóczinak és örököseinek zálog és jóváírás címén visszaváltásáig adta.³³

A levelezésből és a becslésekből megismerhettük Rákóczi Zsigmond újonnan épült, késői reneszánsz várkastélyát, amely akkor a vidék egyik legszebb, ostromot még nem látott, elhanyagolás miatt még nem romladozó épülete lehetett. Csodálkozással olvassuk hát Rákóczi 1599. január 16-án Munkács várából a Kamarának írt levelében: „Ha chiak twzre walo faam wolnais, mingiarast menten mennek az hitwan Szerenchy hazamhoz, mert it immaris vgian megh vnatkoztam”,³⁴

Sajnos egyetlen iratból sem tudjuk meg, ki volt a várkastély és a templom tervezője. Semmi sem utal arra, hogy a becslést irányító Christofolo Stella, Eger várának ekkori építész tervezte az épületeket, akivel Rákóczi talán Szendrőben is, majd Egerben kapcsolatban állt, és aki Munkács várának helyreállításához is készített terveket. Az építkezés éveiben még Paolo Giovanni Cattaneo tevékenykedett a környéken, főként a közeli Tokaj várának építkezésén, de semmilyen adat nem tanúskodik arról, hogy ő tervezte a szerencsi várkastélyt.

A becslések fontos dokumentumai az – oly megkésetten még gótikus – szerencsi templom építésének is, ami akkor még nem fejeződött be teljesen, ahogyan az összesítő jegyzék is utal erre.³⁵ De erről tanúskodik egy három hónappal később, 1595. július 23-

32. Finanz- u. Hofkammerarchiv, Gedenkbücher Ung. Reihe, N. 407. fol. 413. A Kamara válasza Min. 1597. jan. 30.: „Qui etsi principio grauatim id faceret, tamen benignae Suae Maiestatis resolutioni acquieuit . . .”

33. NRA. 785/17.: „Totalem et integram possessionem Zerench, alias Monasticam, cum Castello ibidem per ipsum Sigismundum Rakochy aedificato . . . In et pro Summa 19 387 fl. hung et den 55. Ac 2 uienneñ, inclusis expensis puta 3 000 flor, super aedificatione anotati Castelli per ipsum Sig. Rakochy factis et erogatis . . . titulo pignoris et inscriptionis dedimus . . .”

34. Repr. Inf. Inst. f. 29. 1599. jan. N. 48.

35. MOL. Kam. lvt. Miscellanea. 46. cs. 13. tétel. Az iratra a nemrég elhunyt dr. Baranyai Béláné művészettörténész hívta fel figyelmemet. Az irat külsején: „Az Zerenchy zent egyhaz epwletjre ualo Jegizesek 1595.”

„Anno: 1595.: die 23. July: Mertuk megy

az Zerenchy: Szenthegy haznak minden Epwletitt: ki illen képpen keowettkezyk
Az kett keo falnak, az hozza az Sanctuarium-
nelkeoll wagon huz eoll Idest

No. 20.

Az kereztwil walo keofalla az az egyk wege es
az Sanctuarium feleoll walo Botalat tyzen
egy eoll Idest:

No .11.

Az Sanctuariumnak kerekdedsege mind korwll az
keo labaknalkoll az keofala tyz eoll Idest

No .10.

Az keo falnak magossaga, fundamentomaull
egyetemben negy eoll es keth singh:
Summa szerent mind ezeket megy computal-
van tézen keorwllbe zaz niolczwan
niolcz eoileth es egy Singeth. Idest

No .188. vlnas No.1.

án összeállított méret- és költségkimutatás a templom elkészült, ill. még hátralevő kőműves és kőfaragó munkáiról is.³⁶ Az iratban meg nem nevezett mester, aki segédeivel a falakat és boltozatokat építette, vállalta a templom „padimentomozását” kőlapokkal, a prédikáló szék Rákóczi kívánsága szerint való elkészítését és „Az koporsott rakasauall Bottiaual faragott koueiwell, gradiczauall”. Ez lett alig másfél évtized múltán építettőjének, az erdélyi fejedelmi székéből hazatért Rákóczi Zsigmondnak nyugvóhelye.

Az toromnak három fala szelessege hett eoll es kett singh Idest	No .7. vlna .2.
Ezen toromnak magossaga fundomontomaull niolcz eoll es keth Singh Idest	No .8. vl :2.
Summa szerentt ez toromnak három keofala, ze lessege az wagy kerekdettsege magossaga: az sig!!/ szamokotis eoleok zamokra tudwan tezen hattwan hatt eoletth	No :66.
Az toromnak az Egy haz feleoll walo falanak magossaga három eoll es egy Singh. Idest	No 3 vll.:1.
Az szelessegeys három eoll. Id est	No .3. vl.
Ennek summaya tezen eoletth	No.10.
Az keo labak magossaga Fundamenthomaull eott eoll	No.5.
Azon keo Labaknak zelessege egy eoll: vagon keo Lab tyzen ketteo tezen Egy summaban: eoletth	No .60.
Az torom melleth walo garadicz Fundamentoma vall magossagawal, hozzasagawall zelessege well tezen heth eoletth	No .7.
Generalis Summaya, mind ez feleoll megy Irott Epwleteknek tezen eolzamott	No.331: –
Az Derek Templomnak Botolassat kettzer Itt alat az keo fal keozytt kereztwll által merwen az Chirkalom szerentt tezen eoletth	No .9.
Az hozzasaga az Bottianak tezen eolet	No 9
Egy Summaban hetwen kilencze eolre zamol tunk Id est eoll	No .79.
Az Sanctuariumnak botolattya tezen három eoletth az zelessegeys három eoletth kethszer által merwen tezen hatt eoletth	
Ezt egy summaban Computalwan, minden eoletth masfell eolet tudwan, tezen tyzen három eoletth masfell eolet tudwan, tezen tyzen három eolet	No .13.
Az torom alat walo Botott ky hadgya az meresből nem akarya hogj ha massall eo Nga megj mereti hogj kewesebnek talaltassek, hanem Inkab teobnek. Az koporsott rakasauall Bottiawall faragott koueiwell, gradiczauall Egyetemben: tyzen niolcz forintra tudgya	fl 18
Az faragott keowekkel walo padimontomoßastwll niolczvan forinthot keuani	fl 80
Az Praedicallo zekett vgy chinallya az mintt vram eo Nga parancziollia és zerety: De teob fizettest kiuan. mint hogj az eleott eott forint eseth arra. Az három ayto keoteoll, az torom alat walo eoleo/?? faragott keowektwll tyzen eott forinthott ker.	fl 15

DOKUMENTE DES SCHLOS- UND KIRCHENBAUS SIGISMUND RÁKÓCZIS ZU SZERENCs

(Auszug)

Über den Bau des Spätrenaissance-Schlusses und der gleichaltrigen spätgotischen Kirche zu Szerencs in Oberungarn, dem Familiensitz des späteren Fürsten von Siebenbürgen, Sigismund Rákóczi sind keine gleichzeitige Aufzeichnungen bekannt. Umso aufschlußreicher sind die hier publizierten Schätzungsprotokolle, die kurz nach Vollendung der Bauten erstellt wurden. Das mit der Burg Tokaj als deren Zubehör 1565 in königlichen Besitz genommene Dorf Szerencs, ursprünglich zur ehemaligen Benediktinerabtei daselbst gehörig, erhielt Rákóczi 1580 als Pfandgut. Um 1587 dürfte er den Bau seines Schlosses und der Kirche im Dorf begonnen haben. Nach Fertigstellung der Gebäude ersuchte er 1594 König Rudolf die Pfandsumme um 3 000 Gulden für die Baukosten zu erhöhen. Da die Richtigkeit der verlangten Summe bezweifelt wurde, bewilligte der König die Berufung einer Schätzungskommission unter Leitung des italienischen Architekten Christofolo Stella. Aus den ungarisch und deutsch verfaßten Schätzungen vom 30. April 1595 läßt sich die ursprüngliche Anlage und Beschaffenheit der Bauten erkennen. Das Schloß auf quadratischem Grundriß faßte den Innenhof auf drei Seiten mit eintraktigen, zweigeschossigen Flügeln ein, während auf der vierten Seite sich eine Laube der Außenmauer anschloß.

Außer dem noch erhaltenen massigen Torturm in der Mitte des Südflügels standen vor den anderen drei Fassaden schlanke Türmchen, von denen nur mehr die Fundamente und die Maueransätze sichtbar sind. Die Aufzählung der verschiedenen Bauteile und Handwerksarbeiten geben auch über das Innere Auskunft. Die damals noch nicht völlig beendete Kirche ist uns bis auf die abgetragenen Gewölbe in der durch die Schätzungen belegten Form erhalten geblieben.

Mihály Détsy

Summa zerent: ez templomom walo walo Epwlett eol
szamra szamolwan: es az komiwes padimontomo-
zasatull es Egyb epuleteot penzre tudwan: az mint
megh??/ szamoltuk tezen eott zaz harmincz
hat forinthott es harmincz harom penzt Idest

fl .536. d .33.”

A fenti méretkimutatásban a templom falainak és boltozatainak teljes mennyisége 423 öl, 15 1/2 öllel több, mint a korábbi becslésekben. A költséget ölenként 1 Ft-tal számolták a becslések 3,50 Ft és a jegyzék 4,50 Ft árával szemben, ami csak a munkadíj lehetett.